

XALOTASUNAREN LAUDORIOA

Sarrera-hitzaldia

Santurtzi, 2002-II-23

Andolin Eguzkitza

0. Sarrera

Egunon. Egunon Santurtziko jende ona; egunon senideok, lagunok eta adiskideok, Santurtzi bertokook eta urrunagotik heldutakook; egunon agintari jaun-andreok; egunon Santurtziko Alkate jauna; egunon euskaltzain jaun-andreok; Euskaltzainburu jauna, egunon Zuri ere.

Seguru asko ezin igar diezaikezue zer-nolako ohorea den niretzat, hemen neure herrian, Santurtzi eder honetan, duela hainbat mende erdara nagusi izan den Bizkaiko itsasaldeko herrian Euskaltzaindirako sarrera-hitzaldi hau egitea, eta seguru asko ez diokezue igartzen ere zelako zirrarez ari naizen, hain segur gurasoak bertan entzule ez egoteagatik sentitzen dudan kadentasuna bezain handia; haiek baina, Aita Villasantek apur bat beranduago bezala, duela bi urte baino luzeago egin ziguten agur. Malenkonia hori, haatik, apaldu egiten zait haien ondorengoak gomutatzean eta ikustean, neure anaia-arrebok, geure lobok, gazteenak baino ez aipatzearren, gure familiako neskatila ederrak, Ainhoa, Irati, Garazi, Arrate eta Nora, denak euskaldunak direnak eta orobat euskalduna ere den Jon, gure ondorengoetan oraingoz mutiko bakarra. Eta kadentasun hori era berean zait apaltzen, hainbeste lagun, hainbeste adiskide, hainbeste herritar hemen inguruan batuta sumatzean, Santurtziko udaltxean, euskaldunon hizkuntza ohoratzea helburu daukan ekitaldi honetan. Guztioi halandaze mila esker, edo eta aita Luis Villasantek erabiltzen ohi zuen Jaun Done Frantsizko Asiskoaren moldeaz esateko, **bake eta on guztioi**.

Eta hasi –zuen baimenarekin– Aita Villasantek berak duela 51 urte Euskaltzain osoaren kargua hartzeko hitzaldian lapurtar klasikoz esan zituen berba batzuekin hasi egingen naiz, hain baitira egia eta menderdia igaro arren egun egunekoak:

«Ongi dakusat eta orok dakite, Euskaltzaindia dugula egun, gure herri maitarean ondasunik baliotsuena jagon eta begiratzeko bizi den baltzu, lagunarte eta elkhargoa. Elkhargo hau, beraz, gure herriarentzat symbola bat bezala bihurtu da,

euskararen gaztelu eta dorrea bilhakatu da. Bertze aldetik, berriz, ni berhunen galzarrerat ekharria izaita, neholatan ere irabazi ez merezi ezutanaz geroztik, ez-tut omen, sari edo deduzko izendatze bat bezala hartu nahi.

Aitzitik, Euskalherri osoaren aitzinean egun bizkarreratu dudan zor handi eta responsabilitate larriaren berri ongi dakit. Lanerako deithua izan naizela badakusat. Zuen dei huni, bada, baiezko emaiten saiaturen naiz. Vokazino bati erantzutera behartuak gagozen bezala erantzuteko ahalak eginen ditut. Egungo zor hauk atheratzeko kezka ta ardura izanen dut, nere etorkizuneko neke-lan-izerdiak euskarari eskainiaz, gure mintzo maite hunen laborantzari nere bizitza lotuaz. Emanen ahal deraut goiko Jaunak hartarako kemen eta adore!»

1. Santurtziko herriari ohore

1.1. Lehenengo eta behin beraz, utz iezadazue gaur batu gaituen herri hau goraiatzan, ni neu eta hemen gauden gehienok sortzen ikusi gaituen herria, ni neu eta bertan gauden gehienok egin gaituen herria, atzo goizerarte arrantzale-herria izan dena Bizkaiko itsasaldean, Euskal Herriko mendebalde-mendebaldean. Euskaldun askorentzat segurutik erdal herriaren muga egiten duen tokia, «terra incognita» hasten den aurkientza, eta horregatio Enkarterrietako beste herriak bezala aspaldi erdaldundua egon arren, sekulan ere bere bizkaitartasunari, alegia, bere herritasunari uko egin ez dion herrixka; izan ere halakoa izan baitzen XIX. gizaldiaren amaiera eta XX.aren hasierararte behintzat, orduantxe biztanleriaren ugaltzeaz batera hasi baitzen Santurtzi handitzen, eta orduantxe ere banatu baitzen udalerrri bitan, gaur egungo Ortuella eta gaur egungo Santurtzi.

Ez dut hemen orain Santurtziren historia eginen, ezpada Somorrostro Haraneko Hiru Kontseiluen izeneko udalerrian daukala jatorria esateko, hots, gaurko Trapagaranek, Sestaok eta Santurtzik berak behinola osaturiko udalerrian dauzkala bere sustraiak. Ondoan, jakina, gaur egungo Abanto, Muskiz eta Zierbena deritzen udalerriek betetzen duten lurraldean, Somorrostro Haraneko Lau Kontseiluak zeuden (Zierbenako Durruma, Muskizko Jaun Done Julian, Abantoko Andre Dona Juliana eta Abantoko Jaun Done Petri euskal izezez bataia nitzakeen kontseiluak, historia eta zantzuak, datuak eta nahikundeak nahastekatuz, hau da, geure historia, herri guztiek egin ohi duten moduan, ber-rrasmatuz). XIX. mendearan erditsuan, lehenik, Hiru Kontseiluak bananduta, aipaturiko hiru udalerriak sortuko dira, eta beranduago, 1901ean, Santurtzi izena zeukan herri bakarretik beste bi agertuko dira, lehenengoz Santurtzi-Ortuella alde batetik eta Santurtzi bera bestetik (Santurce Antiguoz zeritzon honi delaraz), eta geroago, azkenez, gaurko Ortuella eta Santurtzi, azken hau delarik gaur bildu gaituen herria, 1075ean lehen berria dugunetik Done Jurgi [*Sanctis Georgis* latinez idatzita dagoen dokumentuan] izeneko eta hementxe, udaletxearen ondoan, daukagun elizaren inguruan sortu zena, euskaldunon itsasoa amaitzen den azken bazterrean ia, eta Serantes mendiaren magalean,

kokagune benetan ederrean. Berba laburrez esateko, Euskal Herriko sartaldeko muturrean dagoen herri polita, gu umeak ginenean behintzat, hala gomutatzen baitut nik bederen.

1.2. Eta Santurtzi aipatu beharrean nago, herri honek eman digulako bizitza, herri honetan hazi eta hezi garelako, herri honetan sortu delako gaurko ekitaldi hau bururatzeko beharrezkoa izan den indar eta kemena, herri honek behar duelako ohorea, eta ez nik.

Oraindik ere, Europako Mendebaldeko porturik handienetariko bat bertan egon arren, «bonita aldea» deritzogu geure herriari, eta hainbeste urtez beraren hazkundera anabasa hutsean murgildu arren, hirigintzan hainbeste urtez oihanaren legeak agindu arren, eta herria itsustu eta desitxuratu –gure belaualdikook gizon eta emakume bihurtu ginen urteetan gutxi gora behera– ostera ere hasi da argitzen, ostera ere lehenago zeukan edertasunetik apur bat irabazten, eta laster baten beharbada atzera berriz agertuko zaigu, umetan genekusan legez, mendiz eta itsasoz osaturiko herri gisa, ondoan hainbeste etekin-sorburu erraldoi eduki arren. Egia da, bestaldetik, baserritarrak beti egon direna herrian, Kabiezes inguru horretan batez ere, baina zalantzarik gabe, itsasoa izan da santurtziarrok egin gaituena, gure herriari daukan indarra eman diona.

1.3. Santurtzi, bestalde, inguruko eta urruneko jendez bete ahala handitu zen. Gure gurasoak, adibidez, Lamiakotik eta Portugaletetik heldu ziren, Leioko auzunea den lehenengotik aita eta bigarrenetik ama. Baina ez dirateke gutxi hemen, entzule daudenen artean, askozaz urrunagoko arbasoak dauzkatena. Laster orduan, hemen gaudenon hainbesteren gurasoak legez, garaietako estuasunak eta beharrak gaudituta, gureak ere herrian sartu eta herriaren ekimenetan dzanga eginda, saiatu egin ziren guri hezkuntza duin bat ematen: gizaki moduan lehenago, eta euskaldun gisa gero. Halandaze, eta zuzentasunez berba egitearren, ez gara bene-benetan beraien ahaleginen ondorio hutsa baino.

Gerrosteko garaiak ari gara. Gure etxean, Aberri Egunean, «Eusko Gudariak», «Goazen mendirik mendi» edo «Gora el Irrintzi Intrépido» kantatzeko leihoak ixten ziren garaiak; gure aita zenak ikurriña zelakoa zen eta zer esan gura zuen kontatzen zigunean, kalean horrelakoez berba ez egiteko agintzen zigun denbora iluna, eta gure bataio-izenez barik gure ezizen ofizialez agertu behar genuen denboraldi latza; ni neu jadanik hamabi bat urte edo neuzkala, herriko ikastola andereño bakarraren inguruan hainbat familiaren sukaldeetan hasten zen sasoa, eta Mamariga eta Kabiezesko elizetan dantzatalde eta mendizaletaldeak sortzen ziren tenorea. Labor esanda, aurrera egiteko eta esperantzarik ezari ihes egiteko etengabeko dinamikan murgiltzen zen gizarte txiki bateko kideak gara, orain garena eta lortu dugun apurra li-tekeenatza egin zuena.

Eszerretatik eskubitara: Xabier Kintana, Euskaltzaindiko idazkaria; Jean Haritschelhar, euskaltzainburua; Javier Cruz Exposito, Santurtziko alkatea eta Miren Azkarate, euskaltzain osoa eta Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailburua.

Zeren nola azal hemen gaur udaletxe honetan gertatzen ari dena gure aurrekoek hainbeste ahaleginez eta izerdiz, hainbeste oztopo eta eragozpen gaindituta erein zutenaren ondorioz ez bada? Zelan esplikatu gaur egun Santurtzin bizi diren sei-zortzi mila euskaldunak, haiek, hemen gauden guztion aurrekoek, egin zutena kontutan hartu gabe, haien kemenik gabe, haien indarrak eta eskuzabaltasunik gabe, haien eragozpen guztiak baino handiagoa zen esperantzarik gabe? Balboa, Cabanellas, Eguzkitza, Garrastatxu, Ituarte, Izagirre, Loidi, Matanzas, de Miguel, Olalde, Onaindia, Rivière, Urteaga, Uribebarria, eta beste hamaika andre-gizonen afanik eta ardurarik gabe? Ez dago azalpenik, eta horregatik, hemendik, neure belaunaldiko eta ondoko belaunaldietako euskaldunon izenean justiziazkoa baino ez da eskerrak adieraz ditzadan, eta eskerrak eman justiziarren zentzua eman zigutelako, jendeen eta populuen arteko berdintasuna eta errespetua zer den agerian utzi zigutelako, eta Abraz bestaldeko Akabuko Puntak Santurtziko arrantzaleentzat bezala, argi eta garbi erakutsi zigutelako zein zen euskaldunon herriaren alde segitu behar genuen bidea.

Eta eskerrak emateko ordu honetan zelan ahantz Juan Angel Etxebarria, gerrosteko lehenengo santurtziar euskaldun eta euskaltzalea, idazlea eta irakaslea, euskararen suak eraginda sufrimenduz hornituriko bizitza eskaini ziona Euskal Herriari? Izan bedi gomuta hau harenganako justizia egiten hasteko lehen pausoa!

1.4. Eta zer esan Santurtzin bertan aritzen diren euskaldun gazteez, lehenago aipatu ditudan sei edo zortzi mila euskaldun horiez? Eta Santurtzin bezala inguruko herritakoez, goragoko Somorrostroko Hiru eta Lau Kontseiluetakoez bezala, Ibar Ezkerreko beste herritakoez, Barakaldo eta Portugaletekoez, edota Enkarerrietako beste herri guztietakoez ere bai? Zeren oraindik orain, betebeharrak eta lortzekoak arraz handiak izateagatik ere, lan egiten segitzen baitute, eta antza amore emateko prest ere ez baitaude. Egindako lanaren frogagarri, hara hor Santurtziko euskaldunak, nire gaztaroan %0,1 izatetik %12-14 izatera igaro direnak orain, eta laster gero eta euskaldunago den gazteriarekin laudenera ere hel daitezkeenak. Halaz ere, gaur Euskaltzaindiak ekitaldi honen kariatz Santurtziko herriari egiten dion ohorea, Euskaltzainburu jaunaren baimenez, hemendik Bizkaiko mendebalde osoari, Euskal Herriko sortaldeko muturra biltzen duen eskualde osoari zabaltzea gurako nuke, ez baita debalde hau lehenengo aldia Euskal Herriko eskualde hau ordezkatzeko denik euskaltzain osoen bilkuran, gaurkoan Santurtziko naizenonen bidez gertatzen bada ere, Enkarerrietako edozein herritako euskaldunen baten bidez gerta zitezkeen gauza baita.

1.5. Eta aurrera segitu baino lehen, aipamen oso neure batzuk egitearren bide nagusitik apur batez baino ez bada ere urruntzen banaiz, barkamena eskatu gura nizuke, zeren honainoko tartea egin baldin badut, hau da, Santurtzi neure herria eta Bizkaiko Mendebalde osoa ordezkatzeko baldin baditut Euskaltzaindian, argi eta garbi utzi beharrean bainago hori guztia hainbeste pertsona prestu eta onei esker gertatu dela bakar-bakarrik, haiek gabe, haien laguntza eta federik gabe honaino heldu ez bainintzatekeen, haien eskuzabaltasun eskerga eta borondate onik gabe ezinezkoa izan zitzaidakeelako hementxe bertan, neure herrian, gaur hitzaldi hau egiten egon, eta era berean ezinezko izan zitzaidakeelako euskal mundu zoragarri hau aurkitzean eta ezagutzean sentitu nuen plazera sentitzea.

Eta lehenengo eta behin nire euskarazko irakasleak ohoratu gura nituzke, seguru bainago nik behintzat Euskal Herrian inoiz egon den onenatariko bat eduki dudala, Munitibarreko semea den Kepa Mallea, lasai asko esan dezake dalako, 1968an antolatu ziren udako bigarren ikastaro haietan hasi eta behingoan, oraino ere hamabost urte baino ez neuzkanean, lehenengo segundotik euskararekiko maitasuna kutsatu ez ezik injektatu ere egin zidala. Eta harekin batera, eta ikastaro haietan zebiltzaten guztien izenean ez nuke Juan Jose Zearreta aipatu gabe utzi gura, ez baitira gutxi, ikasle gisa lehenago eta lankide moduan geroago eskaini dizkidanak.

Baina ikastaro horiek hasiera izan ziren bakarrik. Segida, eta ez edozelakoa, familia euskaldun bik eskaini zidatelako, 1969ko uda horretan berean Amorotoko Telleria baserriko Juan Kortabitarte eta beraren familiak (Milagos emazteak eta seme-alaba guztiek), eta Ondarroako Ixidor Etxeberriarekin batera Olga Iturraspe emazte eta hitzun onak hurrengo urteko udan. Eta sinets

nazazue, beldur gabe esan dezaket arrazoi askorengatik zori onekoa izan nintzela. Esate baterako, Telleriako etxeko jaun abertzale eta kultuak bazkaldu edo afaldu aurretik, Argia astekariaren harpidea zelarik, hura nirekin batera irakurtzen jartzen zelako sarritan, eta Ixidor Etxeberriaren etxeko liburutegi euskalduna erabiltzeko bezala, hala beraren emazte Olgarekin berbaz luze egoteko aukera paregabea sarri askotan eduki nuelako.

Amaitzeko ez nituzke ezelan ere euskal gramatikaren kontinentean alde batetik, eta idazkuntza eta literaturaren munduan bestetik sartzen lagundu zidatenak ahaztu gura. Hurrenez hurren, aita Justomari Mokoroa, Xabier Kintana eta aita Imanol Berriatua aipatu behar ditut. Lehenengoa, eskoletan frantsesa irakasten zigun bezainbesteko zehaztasunaz, euskal aditzaren sekretuak argitu baitzizkidan eskolak amaitu osteko 1969-1970 ikasturteko arratsalde googarrietan, eta arratsalde horietako baten ezagutu nuen Xabier Kintanak, aldiz, geroago aita Imanol Berriatua ere eginen zuen bezala, idazten hasteko lehenengo urratsak egiten lagundu zidalako, ohikoa duen eskuzabaltasunaz, bere adiskidantza eskaintzeaz gain. Azken aipamena, edozelan ere, Gabriel Aresti zenarena izatea nahiko nuke, zeren Xabier Kintanaren bidez ezagutu nuen Bilboko poeta handiari zerion kemenak, eta bizitza osoa iparburu izan zituen justizia eta euskarara gazte jendea erakartzeko zeukan oldarrak zerikusirik asko baitaukate segurutik neure sarrerarekin euskal literaturaren mundu zoragarrian. Eta irakasletzat jotzea gustatuko litzaidakeen Gabriel ez bazen euskaltzain osoa izatera heldu, garai beretsuko beste idazle handia ere heldu ez den bezala, Jose Luis Alvarez Enparantza, Txillardegi, beharbada ulertuko dukezue orain sentitzen dudan ñimiñotasun-sentimendua.

Amaitu benetan, haatik, beste izen batzuk gomutatuz amaitu gura dut, haiek ere lagundu besterik ez binaute egin, eta gazte-gazterik ezagutu nindutenetik egonarri ikaragarriaz aurrera egiteko indarra eman, Euskaltzaindiaren egoitzaren langileak dira horiek: Rosa Artza zena, Lutxi Alberdi, Begoña Amondarain, Resu Orbe, Nerea Altuna, Cristina Arana, Josune Olabarria, eta orobat Bilboko bulegoetan ere lan egiten duten sei gizonezkoak, Jose Luis Lizundia, Juanjo Zearreta, Ricardo Badiola, Emilio Porrás, Pello Telleria eta Prudentzio Garzia. Guztioi bihotzetik mila esker.

2. Aita Villasanteri gorazarre

2.0. Ez dakit asmatzen ahal dukezuen, zer-nolako sentieraz hartu dudana, Euskaltzaindian hainbeste urtez bete zuen jesarlekuan, aita Luis Villasante Kortabitarte fraide frantziskotarra ordezkatzeko kargua, 1951ko otsailaren 23an izendatu baitzuten euskaltzain urgazle eta urte bereko irailaren 25ean, ostera, euskaltzain oso. Pozaz zalantzarik gabe, nekez jasoko baitut bizitzan hau bezalako beste saririk, eta era berean beldurrez, bera izanen baita, bat ere zalantzarik gabe, nire neurgailua eta erantzukizun-eskalea betiko. Inolaz ere, ez

erronka erraza. Eta haatik, esan dudan legez, bene-benetan sinetsita nago zorronekoa ere banaizena, izan dadin bera ezagutu nuen apurrean erakutsi zidan xalotasun eta lañotasunagatik, izan dadin beraren lagunek, lankideek eta idatzi zituenek orok agerian uzten duten handitasun urguriagatik, hain baita zabalara beraren obra, hain baita beraren idazkera labur, zorrotz eta zehatz, hain baitzen handia erakusten zuen apaltasuna, eta hain baitzuen trebetasunez zuzendu Euskaltzaindia euskarak lemazain seguru eta kementsua behar zuen garai latz eta arriskutsuetan. Horra hor, labur esanda, gorazarre honen zioa.

2.1. Luis Villasante Kortabitarte, honezkero denok ondo badakikezuenetz, garai hartan oraindik Ajangizkoa zen, baina gaur egun Gernikakoa den, Errenteria auzoan sortu zen 1920ko martxoaren 22an. Ama aulestiarra zeukan, aita, aldiz, Balmasedaren ondoko Gaztelako zatia den Mena haraneko Cadagua de Mena-koa. Oso gazte –sei urterekin– ama hiltzen zaio eta laster, hamaika urte bete berri, 1931ko agorrilaren 18an, auzoko, baina Gernikako, eta kaleko laguna zeukan Jose Antonio Gandarias-ekin batera, Arantzazura heltzen da hil arteko beraren familia izanen den frantziskotarren ordenan sartzeko. Eta Arantzazu hartan ere, Aloña mendiaren altzoan kokaturik dagoen anaiarte hori izanen baita hil arteko beraren 57 urteko etxea. Tartean, Foruko komentuan urte bi ematen ditu Arantzazun hasitako humanitate-ikasketak amaitzeko; gerratean, ostera, urtebete aitarekin Gernikan, eta bonbardaketaren ondoren beste urtebete Zarauzko komentuan abitua hartzearen; 1938tik 1939ra Burgosen dabil soldadu; Tafallaren ondoko Erriberriko komentuan hurrengo hiru urteak sartzen ditu filosofia eta teologia ikasteko, eta 1942tik aurrera Arantzazura itzultzen da berriz ere. 1944ko irailean, teologian sakontzearen, Comillas-era abiatzen da. Hurrengo hiru ikasturteak, (1944-47), bertan ematen ditu eta bere doktorego-tesia prestatzen María Ángeles Sorazuri buruz. Bitartean, 1945eko oporretan, abuztuaren 15ean, ordenatu egiten da. 1947tik aurrera hil arteko bere etxera izanen den Arantzazuko santutegira itzultzen da teologia– eta euskarairakasle gisa aritzeko. Hil, 2000ko abenduaren 2an eginen du, munduan barrera laurogei urte lantsu eta emankor sartu eta gero. Bitartean ia 800 sarrera dauzkan bibliografia utzi digu, horietatik beste egile batzuen liburuaren argitalpenak eta itzulpenak zenbatu gabe, 25 edo berak idatzitako liburuak direla.

2.2. Luis Villasante Kortabitarteren idazlanak begiratzen hasi, beraren berri emateko ahaleginetan sartu, eta hasiera-hasieratik agertzen zaizkio norberari egin zuen obra erraldoiaren norabideak, bi izan baitziren funtsean: euskara eta euskararen ingurukoak alde batetik, eta teologia bestetik. Lehen alderdian, gure artean ezagunena, amaigabe ematen du idatzi zuenaren kopurua, askotxo erdaraz, hala nola ikasle-garaian euskal literaturaren historiaren berri zehatza ematen zigun liburu erraldoi hura, ezer ez genekienoi euskaraz zeredozer baino gehiago idatzita bazegoela agerian utzi ziguna; edo Elizalde saileko liburuak, euskara batuaren berri zehatza eman zigutena, eta gramatikazko irakasgai ez guxti, hizkuntza batuaren aldeko burruka gori gorian zegoenean eta euskararen

etorkizuneko esperantzak hain modu zail eta latzean finkatzen ari zirenean. Euskaraz, baina beste norabidean, gure artekoentzat hain ezaguna ez den alor horretan, Ángeles Sorazu mistikoaz egindako idazlanak alde batera utzita, gutxi izan ez zirenak, Luis Villasantek ondu zituen lerroen kopurua kilometroka neur liteke, zeren Arantzazu izeneko aldizkarian idatzitakoa arras baita neurgaitza, eta oinarriko teologiari buruz, alegia, teologia fundamentalari buruz idatzi zituen lau liburuek («Jainkoa», «Jesukristo», «Eliza» eta «Kristau Fedea») eurek bakarrik 1386 orrialde betetzen baitituzte. Euskararen gaineko liburuetan, edozein ere, ezin ahanzt ditzakegu Axularri eta euskararen auziari eskainitako saio ederrak. José Luis Zurutuza fraide frantziskotarrak eta aita Villasanteren lagun minak honela dio bere «Villasante Arantzazun» izeneko saioan:

«bere ekoizpen idatzia oparoa da euskaraz nahiz gaztelaniaz. Ez zitzaion kostatzen idaztea, nik uste gozatu egiten zuela: errekaostoa zelai artean kantari doan bezala, halaxe ateratzen zitzaizkion esaldiak, berezkoatasun osoz, aberats esanmoldeetan eta argiz beteak, pentsaeran bihurgunerik gabe, oztupoak berak ere –urak harriak bezala– borobilduz eta leunduz...».

Aipaturiko ildo bi horiek kontutan hartuta, bizitzaren azkenengo urteotan idatzitako saio bi aipatuko ditut bata eta bestearen erakusgarri: alde batetik Erein argitaletxearen «saiopaperak» izeneko bilduman, 1990an atera zuen «Ángeles Sorazu. Bizia eta mezua»; eta bestetik Arantzazuko argitaletxean bertan, eta bestea baino urte bi lehenago argitara emandako «Euskararen auziaz» baitaiatu zuen saio interesgarria, Luis Eleizalde sailari amaiera eman ziona.

Eta oroz lehen, batean zein bestean, idazkera da aipatu beharrekoa, hizkuntza erabiltzeko moldea, bere burua adierazteko zerabilen prosa, zeren Luis Villasante idazlea agerian uzten duena, eta XX. mendearen idazleen artean orobat zorrotz eta bipilki markatzen duena, idaztankera hori baita. Idazkera hori delako, hartan ere, hain gai desberdinak erabiltzeagatik, halako alor urrunak jorratzeagatik, saio biak nortasun beraren ekoizpen direla agerian uzten duena, hain segur sorkuntzazko literaturarik inoiz idatzi ez zuen Luis Villasante fraidea alderdi horretan izan delako sortzaileen, alderdi horretatik egin diolako euskarari ekarpenik gehien, eta berak hainbeste miresten zuen Axularrek nahi zuen bezala, horrexetan bihurtu duelako euskara bitore eta trebe.

Beraren idazkera hori nolakoa den ikusteko baina, hutsunez eta apurturaz beteriko gure literatura-tradizioan Arantzazuko fraidearen idazmoldea kokatzeko gauza izanen bagara, prosari buruz pentsatzen zuena, literatur-hizkuntza baten garapenean prosak daukan funtzioari buruz zeuzkan ideiak ulertu behar ditugu aldeaz aurretik. Honela zioen berak euskarari buruzko saioan (149-51 ork.):

«Lau euskalki literario izan ditu euskarak: lapurdiera, zuberera, gipuzkera eta bizkaiera. Horrek esan nahi du lau horietan izan dela idazle-mordoxka, eta horiei esker bakoitzean sortu eta egituratu dela idazmolde edo prosa egiteko tresna.

Lau tradizio orduan? Bai, nahi baduzu. Baina kontuan har dezagun hau: Iparraldea berrehun urtez aitzindu zitzaiola Hegoaldeari, eta hori ere ez da ondorio

gabe, zeren eta hizkera idatzia moldatzeko eta egokitze denbora behar baita. Iparralde XVI. mendean hasten da hizkera lantzen; Hegoaldea XVIII.ean, Gipuzkoan Larramendi eta honen inguruak izan ziren bidea urratu zutenak (Mendiburu, Kardaber az, Ubillos etab.) Bizkaian Mogel, Añibarro, etab.

Adibidez, Lavieuxvilleren dotrina (lapurtarra) Mogelek bizkaierari egokitu zuen, baina bata eta bestea elkarrekin konparatuz, aurki jabetzen zara gauza batez: lapurtarrak darabilen tresna ongi trebatua eta egina dagoela; besteak, berriz, haztamuka, saio edo esperimendu egiten dabilenaren hizkera dirudi. Eta beharko ibili bide berriak urratzen zebilenez gero!

Dena den, bai Iparraldean eta bai Hegoaldean ere, bakoitza bere euskalkiari jarraituagatik, gainerakoan –eta euskalkiak eskatzen dituen egokitzapen batzuk gora behera–, sistema berbera nabari da prosagintzan.

Prosagintza-sistema hori, «salvatis salvandis», sartalde osoan hizkuntza landu guztiek erabiltzen duten berbera da, gaincra.

Eta aitzin honetan esan dugun bezala, horrek ez gaitu gehiegi harritu behar. Izan ere, sartalde eta etzinalde guztian bada prosa egiteko modu bat, leku guztietan bat bera dena; xehetasun batzuetan hizkuntza berezien berezitasunari amore emanez, hori bai; baina, hori gora behera, egia da diogun hau, hots: prosa egiteko tankera berbera dela hizkuntza berezien gainetik.

Prosa egiteko modu hori, Mendebaldeko kultura bera bezala, Grezian sortu zen; gero latinak hartu zuen eta latinaren bidez Mendebaleko hizkuntza landu guztietara zabaldu da. Gure idazle zaharrek, euskalki guztietakoek, bide hori bera hartu zuten. Beraz Europako beste hizkuntzetako idazleak bezalaxe jokatu ziren. Eta zinez, ez dugu beste biderik. Ez dugu euskara salbatuko bakar-bidetik ibilaraziz edo beste hizkuntzen errepidea alde batera utzirik.»

Lerro horiek argi uzten dute Villasantek prosari buruz zeukan burutapena, bi elementuz osatua zegoen kontzepzioa: euskal tradizioa alde batetik, eta europar tradizioa bestetik, alegia, geure baitatik ateratakoea eta gure kultura europarretik datorriguna. Lehenengoa dela eta, buru-belarri aritu zen hura ezagutaraziz, hala nola lehenago aipatu dugun euskal literaturaren historia ezagunaren bidez, edo Axularren obra argitaratuz eta berari buruzko hainbeste lan idatziz. Bigarrena dela eta, garbizalekeria antzuaren kontrako burruka etengabea, eta bere berea zuen prosa dotorearen lanketan, ez baitago zalantzarik hori dela berak darabilen prosaren lehen ezaugarria: dotorezia. Hain zuzen ere, horixe da arestian irakurri berri dudan goiko aipu horretan senti dezakeguna, edo Angeles Sorazuri buruz ari delarik, hau da, Villasante fraide frantziskotar fededuna oinarrizko eta barru-barruko bere fedez (9-10. ork.) ari delarik, soma daitekeena:

«Jainkoaren esperientzia bada, beraz, eta horren behar gorria du gaurko kristauak. Zerbait eraginkorrik baldin bada, horixe. Esperientzia hori, bestalde, era askotakoa izan daiteke: maila arruntcan gelditzen dena eta baita maila hori gainditzen duenetakoa ere –eta azken honetarikoa izan zen Sorazurengan azaldu zena–. Jainkoak gugarantzeko dituen bide eta bidexkak konta ezinak dira, eta gu ez izan inor Hari mugak eta legeak ezartzeko.

Jainkoa ez da hil, bada. Birao horrek ez du ez buru eta ez hanka. Jainkoa bizi da. Eta Haren presentziaren azterrenak Angeles Sorazu gure herritar honen bizitze eta idazkietan miragarriki islatzen dira».

Ez da zaila igartzen zein den dotorezia horren iturria: alde batetik ekonomia, adierazpenaren laburtasuna dei genezakeena, eta horrek berarekin darraren erritmo azkarra, eta bestetik puntuazio-sistemaren erabilkera zoliarekin batera lokailuen dantza arina. Izan ere, bera izan delarik Axularren ezagutazle nagusia, ez da Sarako erretore nafarraren jarraitzaile sutsua Urdazubikoak zerabilen arnasa luzeko perpausetan. Hona hemen, diodanaren erakusgarri «Euskararen auziaz» saiotik ateratako paragrafo bat, non puntuazioaren jokoa eta sinonimiaren erabileraz bezala, hala errepikaduraz, beharbada Axularrek lortzen zuen tankerako ondorio estilistikoak erdiesten baititu, baina nahiko modu desberdinez (143. or):

«Idatz-hizkerak literatur tradizioz erutzen, osatzen eta sendotzen dira, hots, idazleek bata besteari jarraikiz. Izan ere, idazleek, normalki behintzat, ez dute idazten berek edo beren txokoko jendeak hitz egiten duen bezala, beren aurretik egon diren idazleei jarraikiz baizik. Egia da denetarik egon ohi dela, eta batez ere gure artean eboluzio normal bat egon ez delako, tradizio hori hautsi, ahaztu, berriz hartu eta gora-behera asko gertatu dela; baina funtsean tradizio bidez sortu eta osatu ohi dira idatz-hizkerak. Horrek ez du esan nahi, bestalde, hizkera mintzatuari edo biziari idatz-hizkerak ez diola deusik hartzen. Halako oreka lortzen da biziaren eta tradizioaren artean.»

Testu hau irakurrita, alde batetik, ez da zaila ulertzea Jose Luis Zurutu-zak zioena: *errekastoa zelai artean kantari doan bezala, halaxe ateratzen zitzaizkion esaldiak, berezkotasun osoz*. Bestetik, Axular maisuarekiko diferentzia ikusteko, ez dugu gorago aipatu dugun Luis Villasanteren beraren sarrera-hitzaldia baino berbegiratu behar. Hor askozaz ere axulartarragoa zen, hor perpausak luzeagoak ziren eta loturak egiteko moldeak askozaz gertuago zeuden Sarako erretoreak zerabiltzanetatik. Hona hemen hitzaldi hartatik ateratako beste aipu luzexka bat diodanaren erakusgarri (93-94. ork), bere-bereak izateko ziren joerak somatzen hasten badira ere:

«Egun arte euskara laborari-arrantzale batzuen hizkuntza bat izan dela erran dugu. Beraz, dagoen bezala, zivilizazinoko hizkuntza landuen ondoan jarriz gero, anhitz gauzaren faltan aurkitzen dela erran beharrik eztago. Laborari-arrantzaleek izan ohi dituzten arazo, harreman ta beharrkizunetarako beharr dena ba-du. Baina egun euskara bi hizkuntza landu handiri ahurpegi eman beharrean edireiten da, heiekin aitzinez-aitzin gudukatu beharrean, eta baldin bi erdara hoik nagosituren ezpazaizkio, beharr-beharreko dugu euskarari harmen emaita, indarrgailuz homitzea, ahal den neurrian heiekin berdin dadin, heien abantailak beregana ditzan, bertzeek baino kondizino txarragoko zelako azpiko athera ez dadin.»

Aipu hauetan, bestalde, oso da argia literatura-hizkuntzari buruz, edo aita Villasantek zioen bezala, idatz-hizkeraren gainetan hark zeukan burutapena. Antzeko zerbait soma dezakegu ondoko honetan ere (153. or.):

Prosa-barnean mota bat baino gehiago dago. Euskararentzat, berriz, gure mendean mota bat bakarra hartu nahi da, hura bakarrik zilegitzat hartuz. Badira idatz estilo batzuk esaldi motx eta laburrez baliatzen direnak; beste batzuk periodo luze eta korapilotsuez osatuak. Bada elkar hizketari dagokion estiloa, bada ipuin eta kontakizunetakoa, bada errefrau eta atsotitzena, bada azalpenetakoa, eta gero prozesu eta auzietan erabiltzen dena, administralgokoa etab. Euskarak, ahal dela, denak etxekotu behar ditu. Aitortu behar da Altuberen Erderismos-ek, bere merezimendu guztiekin, bide bakar, zurrun eta estuegia uzten diola euskarari.

Zernahi gisaz, guk geure tradizio zaharra ezagutu eta aztertu behar dugu eta harekin zubia egin. Hori eginez, Europako hizkuntza landu guztiekin har-emane-tan sartzen gara. Gaur, hemen, hizkuntza bakar-bidetik erabili nahi izatea suizidio-bidea hartzea izango litzateke.»

edo ondoko honetan, non bere ideiak oso modu garbian azaltzen dituen, bere idazkeran, prezeski, gauzatzea espero zituen ideiak eta burutapenak (55-56. ork.):

«Hizkuntzak tresna batzuk direla esan dugu. Eta tresnak, noiz eta tresnatzat hartzen baitira, orduan daude beren lekuan eta orduan eta hala betetzen dute bere betebeharra. Tresnatasun hau ona da, beraz, eta euskararen auzia bideratzeko, beharrezkoa. Askotan hori ahaztu egin dugu, ordea. Euskara hartu izan dugu itxurakeria egiteko, paparrean eramateko domina bezala edo erakustokian jartzeko pirtxia bailitzan.

....

Jean Haritschelhar, euskaltzainburua eta Andolin Eguzkitza, euskaltzain oso berria.

Baina bada beste tresnatasun-mota bat txarra dena, hizkuntzari, luzarora begiraturaz, mesede baino kalte gehiago dakarkiona. Tresnakeria deituko genuke.

....

Hizkuntza herri baten ondasuna da, guztion ondarea. Orduan ez du inork beretzat eksklusiboki hartu behar, beronen jaun eta jabe balitz bezala. Aukera era ikusmolde partikularren gainean dago hizkuntza. Pluralismo bat dagoen herrian euskara ezin lot daiteke partikularismo batekin. Euskara zinez maite duenak aha-legendak egin behar ditu guztiona dena beretzat bakarrik ez hartzeko; ez luke honetan hainitsu izan behar. Zoritzarrez, beldur naiz itsutasun hori gure artean zabalduegi ez ote den.»

Utz iezadazue, haatik, Ángeles Sorazuri buruzko ondoko aipu honekin amaitzen, ostera ere bai Villasanteren erlijiotasun eta bai beraren euskara erabiltzeko erakusgarri ezin hobekoak (63-64. ork.):

«Ama Sorazuren Jainko-bidean halako antinomia edo kontraesan-suerte bat nabari da, bere bizi guztian zehar berekin ekarriko duen antinomia bat, alegia. Bere aldetik edo bere alde beti nahiko eta maiteko du Jainko-bide arruntetik ibili eta hortik Jainkoagana joan. Zein da berarentzat bide hori? Jainkoak eta Eliza Amak fededun orori Kristau Dotrina eta Liturgiaren bidez irakasten diona. Beste bideak, hots, desarruntak, ohi ez bezalakoak, pribilegiozkoak, beretzat ez ditu nahi, beldur die.

....

Nola elkarrekin lotu bi hari-mutur hauek, hots, berak nahiko lukeena eta Jainkoak beretzat nahi duena? Kontraesan edo ezin konpondu hau nabari da Sorazuren portaeretan. Lotsa eta higuin da bere barneko sentipen goitiarrak eta hartzen dituen faboreak aitorle edo arimako Zuzendariei azaltzeko. Jadanik dakigunez, Jainkoaren borondateari muxin eginez egon zen urte luzetan arimako Zuzendari gabe, eta dena barneko fabore jainkotiar horiek ez agertzeagatik. Are gutiago kontatzen zizkien gauza horiek moja lagunei edo beste inori.»

2.3. Testu horretan jadanik, ederto asko somatzen da, nire ustez, Villasanteren izakera eta hala pentsatzeko nola sentitzeko manera. Sorazuri buruz ari da, baina ez dago zalantzarik bere buruaz ere badabilela, bera ondo ezagutu zuten guztiek, beraren ondoan bizi izan zirelako, edo beraren ondoan lan egin zutelako, bat datozelako zalantzarik bat ere gabe, apaltasuna, herriko jende xehearen moldeen zaletasuna, eta oroz lehen xalotasuna zirela beraren munduan izateko modu nagusiak, bertute hitza handiosoegitatz jotzeko prest bagaude bederen. «*Bihotz garbikoa zen, eta umetzaroko errugabetasun hura bere hartantxe gordetzen zuen*» dio bere hogeita hamar urteko lagun eta ordenakide Jose Luis Zurutzak. Laburtu beharrean egonen bagina halandaze, esanen nuke ez zela oso urruntzen Asisko Frantziskok proposaturiko eruditik, aipatu ditugunei pobrezia gehitzen badiegu, bai dirua erabiltzeko orduan, bai jateko moduan, beti ere eta edonon bere frantziskotar abituarekin jantzia, eta Zurutzak ere dioen bezala, bere gelan liburutatik aparte ezer gutxi horidura gisa. Ordenan ere ez zuen inoiz kargurik izan, eta argi derragun, ezin zitekeen beraren gaitasunik ezagatik

izan, Euskaltzaindian buru egin zuen hamazortzi urtean nabarmen utzi zuen legez. Antza, adiurre bizikoa ere bazen, eztanda ere egiten zuena, baina behingotan itzultzen ei zena bere senera. Euskaltzaindian behar zenean ez laño, baizik eta larderiatsu ere bazekiela izaten badakite hura ezagutu zutenek, baina era berean une horiek laburrak zirela, eta inoiz ere ez sentimendu gaiztoen iturburu. Aita Zurutzari ostera ere hitza emanda, honela zirriborratzen du aita Villasante:

«Giza izaeran apal ikusten genuen, hainbeste sari, titulu eta omenaldik harrobiderik ematen ez ziotela –Eusko Jaurlaritzaren saria Lan Onari, Eusko Ikaskuntzaren Humanitate eta Giza Zientziena, Erakunde honen kide izendatua, Bizkaiko Aldundiaren omenaldia...–. Engainurik gabeko xalotasunez jantzia agertzen zen, denentzat irekia, Euskaltzaindiaren unerik gogorrenetan ere (heriotza-mehatua bidali zioten behin!) bere barrua behartu gabe aurrekoarengana hurreretzen zekiena. Hain zuzen ere, hortxe zuen bere «armarik» onena oztoporik zailenak gainditu eta atea irekitzeko. Bere apaltasunean gizon nolabait ausarta zen, ordea: hala erakutsi zuen soldaduskan, beretzat eta fraide lagunentzat lantoki egokiak lortuz; behar zenean, edonora joateko prest egonez; Euskaltzaindian nola sartu aurkitu zuenean (1951), euskaltzainburu gisa (1970-1988) aurkalarari sutsuenak bakebidera ekarri eta bereganatzean...»

Ondo entzun duzue, «bere barrua behartu gabe aurrekoarengana hurreratzeko zekiena». Ba ote dagoke hori baino laudorio eta alabantza ederragorik? Nekez. Oraindik orain ondo gomutatzen dut niri behin gertaturikoa, euskal hizkuntzalarien artean nengoen baten. Zergatik ez dakidala, aita Villasanteren «la oración causal» edo «Sintaxis de la oración simple» aipatu ziren, bai eta berak esandako zerbaiti Mitxelenak egindako iruzkin kritikiko bat, liburuan bertan «Mitxelena apostilla...» formularekin hasten ziren oharretako baten agertua. Eta bat-batean gure arteko batek esan zuen: «Villasante edo ergela da, edo oso frantziskotarra. Mitxelenaren iruzkinak ematen dizkigu beti, bai eta beraren ideien kontrakoak badira ere. Fraide katoliko txotxolo hauek...». Ez dakit egia esan, berbok horiexek izan ote ziren, baina antzekoak bai, eta esandakoaren izpiritu horixe zen, zalantzarik gabe. Horra hor diferentzia, harroko agian bere garunari eragiteko oso trebea den baten eta izpiritu handi eta eskuzabal baten artekoa, hau ere inteligentzia ez gutxikoa. Amaitzeko, ekar ditzadan Edorta Jiménez-ek 2001eko urtarrilean *Pérgola* aldizkarian argitaraturiko artikuluan, «Euskara batuaren emagina hil da», aipatzen dituen aita Villasanteren zantzu eder bi, gizonaren handiaren erakusgarri gisa:

- a) «Villasantek euskara batuarenak Pernandoren egiak balira moduan azaltzen zituen. Edonork ikusi eta bideratu ahalko zituzkeenak balira legez».
- b) Esan liteke «Villasantek herriak egin zezan eskatzen zion sakrifizio modura hartu zuela Euskaltzainburu ihardutea...Ikasgai ederra, karguei zelán itzi ez dakien hainbeste ikusten dugun aroan».

Izan ere, bizitza ereduagarria benetan. Izan ere, gaur egungo gure gizarte kanpolarrosa honetan, gaur egungo gizarte agertuzale eta ezerezaren aldeko ho-

netan, Pastor Izuelak esan zuen bezala «hil da karidadea, bizi da mengantza» lema nagusi darabilen gizarte erkin honetan, egiaz jarraitzeko guraria sortarazten duen nortasuna da Aita Luis Villasanterena. Horrexegatik, urrats bat aurrera eginda eta bere nortasunaren ezaugarririk behinena eskuartean harturik, xalotasuna, ezaugarri horren laudorioa egin gurako nuke, ez ordea Luis Villasanteren ohorean William Butler Yeats poeta irlandarraren «When You Are Old» olerkia irakurri gabe, euskaraz «Zaharra zarenean» bezala itzuli dudana:

When You are old

When you are old and grey and full of sleep,
And nodding by the fire, take down this book,
And slowly read, and dream of the soft look
Your eyes had once, and of their shadows deep.

How many loved your moments of glad grace,
And loved your beauty with love false or true,
But one man loved the pilgrim soul in you,
And loved the sorrows of your changing face;

And bending down beside the glowing bars,
Murmur, a little sadly, how Love fled
And paced upon the mountains overhead
And hid his face amid a crowd of stars.

Zaharra zarenean

Zaharra zarenean, urdin zure ilea eta loguraz beterik,
sutondoan makurtuz, har ezazu liburu hau,
eta irakur astiro, eta begirada bigunaz egizu amets,
zure begiek behin zutena, eta beraien itzalen ilunaz;

hainbatek zituen maite zure grazia alaiaren uneak,
eta zure edertasuna amodio faltsu edo egiazkoaz,
baina gizon batek maite zituen zugar arima erromesa,
eta zure aurpegi aldakorren minak;

eta beherantz kulunkatuz suburdina gorien alboan,
murmurika ezazu, apur bat histo, nola Amodioa itzuri zen
eta urrats egin zuen mendi-gailurretarantz
eta bere aurpegia ostendu zuen izar-multzo baten erdian.

3. Xalotasunaren laudorioa

3.0. Hain da ezaguna esaera, ezen erromatarrek jadanik ere bazeukatela horretarako formula egokia: *nihil novum sub sole*. Nik ere horrekin egin nuen topo –ezer berririk ez dagoela eguzkipean– Aita Villasanteren nortasun eta bizitza aztertuta, xalotasunaren laudorioa egin behar nuela erabakitzean, bene-

tan uste dudalako horretan zetzala gernikar fraidearen handitasuna, eta halaber sinetsita nagoelako, xalotasuna dela gizakiaren ontasuna, eta saildutasuna bera ere, erdiesteko gako ezin itzurizkoa. Eta koinatua dudan Jazinto Agirre-
ren iradokimenez eta laguntzaz, 1884an Alemaniako Sarre eskualdeko Ris-
senthal deritzon herrian sortu zen, eta Münsterko unibertsitatean irakaslea ze-
larik, 1940an hiri horretan hil zen Peter Wust filosofoaren berri izan nuen, eta
orobat berak idatzitako liburu eder eta interesgarri batena: «Naivität und
Pietät», alegia, «Xalotasuna eta errukia».

Liburu horretan, bere bilaketaren mugarri bi aipatzen ditu, berak dioe-
nez, xalotasuna eta errukiari buruz gogoeta egitean sustagarri funtsezkoak
izan zituen bi metafisikalariren aipu bana hain zuzen, Augustin Hiponako-
rena bata, gure tradizioko Jaun Done Augustinarena, Hiponako apezpikua, eta
Johan Gottlieb Fichte filosofo alemanarena bestea. Lehenengoak honela esan
zuen latinez:

*«Fecisti nos ad Te, Deus, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in
Te»* (Zure irudira egin gintuzun, oi Jainkoa, eta gure bihotza artega dago Zuga-
n atsedean hartu arte).

Alemanak, aldiz, honela zioen euskarara itzulia:

«Handiusteaz hasi ginen filosofatzen, eta gure inozotasuna galdu genuen;
geure biluztasuna ezagutu genuen orduan, eta ordurik geure burua salbatzeko be-
harrak eraginda filosofatzen dugu»

*[«Wir fingen an zu philosophieren aus Übermut und wir brachten uns da-
durch um unsere Unschuld; wir erkannten unsere Nacktheit, und seitdem philo-
sophieren wir aus Not für unsere Erlösung «]*

Eta zer da xalotasuna Wust-entzat? Nork bere izaerarekiko duen fidelta-
suna, harmonia eta maitasuna. Izan ere, maila bi desberdintzen ditu filosofo
alemanak xalotasunean, lehen xalotasuna eta bigarren xalotasuna. Lehenengoa
berezkoa dugun «arimaren bake-egoera» da, «seelische Ruhelage» dio Wust-
ek alemanez, gure naturaz datorkiguna, kontzientziak ematen digun askatasu-
narekin batera heldu zaiguna. Bigarrena aldiz, heldutasun intelektualak ema-
ten diguna da, lehen xalotasunaren erauzketaren ondoren, jakintsuaren bideak
erabilita, bizitzan eta esperientzian zehar egindako burrukaz geroztik lortzen
den arimaren azken bake-egoera, ahalegin eta joranez lortua, zeren, Bibliako
pasarte eder hura aipatuz, Wust-ek seinalatzen duen legez, haurrak bezala ez
bazarete bihurtzen, zeruetako erresuman sartuko ez baitzarete. Errukia, aldiz,
xalotasunaren ondotoxan kokatzen du Wust-ek, elementu osagarri moduan.

Horra hor bada, Luis Villasante Kortabitarte gizakia kokatzeko testuin-
gurua, ororen gainera gizon xaloa izan zelako aita Villasante, xalo eta erru-
kiorra, jakintsuaren bizitza egiten jakin zuena, zaratarik gabe, espanturik gabe,
harrokeriarik gabe, isiltasun eta apaltasunez, eta Wust-ek ere ondo dioen mo-
duan, benetako jakintsuen modura tragikotasunik gabe eta optimismoz bete-
ta, haurrena bezalako errugabetasunez hornitua.

3.1. Gizakiak bere askatasunean mutur biren artean ibili beharra du, naturaren finkotasunaren eta Jainkoaren mugimendu orekatuaren artean, kontzientziak ematen dion askatasunarekin ibili ere. Gizakia ez dago bere baitan itxia, jaiotzez geroztik kontzientziaz bizi da eta ezagutzaz aurrera egiten, heriotza delarik beraren bizimodu horren aldatzaile nagusia. Gizakiaren bizitzak, hain zuzen ere, arriskua dakar berarekin, zeren bizitzaren, filosofiaren eta erlijioaren azkenengo oinarriak ezin azter baitaitezke zehaztasun osoz. Horra hor, bada, xalotasunaren eta errukiaren tokia, gizakiarengan bakarrik agertzen direnak, natura, gauzen, landareen eta animalien mundua berez itsua delako eta halandaze kontzientziarik gabea, hots, askatasunik gabea.

Xalotasuna fideltasunarekin ere doa loturik. Lehen xalotasunaren jabea, haurra, fidela da eta barrutik harmonikoa, h.d., harmoniaz betea, erran nahi baita, egiatia eta munduarekiko duen lotura ostentzen ez duena, optimismoz betea. Ez da ustekabe hutsa gizateriaren historiako gizaki handiak hala izatea, baikor eta xumeak, salbuespenak salbuespen izan diren bezala. Maltzuratasuna da, izan ere, jarrera honen kontrakoa. Horregatik Villasante bezalakoak, edo eta historiaren izpiritu handiak, erotzat jo izan dira beti, eta inozotzat.

Baina badago joera horrekin esperientzia eta zuhurtzia ere lotzeko aukea, eta horri deritzo Wust-ek bigarren xalotasuna, alegia, lehen xalotasunari ja-kinduria gehituz geroztik sortzen zaiguna. Ez dut uste oso erratuta nabilenik, beraz, baldin eta badiot bigarren xalotasun horren bidez zuzendu zuela Aita Villasantek Euskaltzaindia, gure erakundearen zuzendaritzan eman zituen hamazortzi urte latz horietan: errukiz beteriko xalotasunaz. Zeren errukiak esangura bi baitauzka, maitasuna eta mirespena, maitasunaz bestearengana hurbiltzen baikara alde batetik, eta miresten dugularik bestetik, berarengandik urruntzen. Gure barruan bertan ere agertzen da errukia: gu geu garena ontzat jotzen dugunean apaltasunez. Errukia desagertzen da, ostera, adimen hotz eta harroa eta gizakiaren amodiorako joeraren arteko harmonia apurtzen denean. Errukirik gabe, hain zuzen, bere sustraiak galtzen ditu gizakiak, isolatu egiten da.

3.2. Hizkuntzalaritza modernoaren sorreratik jadanik hainbat planteamendu zelanbait dilematiko agertzen da, esate baterako, XX. Mendearen hasieran Saussure-k postulatutako pareak, dela adierazpen-adierazia bikotea, edo hizkuntza-hizkera bikotea, azken hau gaur egungo linguistikan, gramatika-hizkuntza formapean agertzen dena. Era horretan, argia ikusiz joan gara hizkuntzaren mundu konplexu horretan, eta gauzak espero dugun bezala aitzineratzen badira, garunaren egituraren aurkikundean ere aurreramenduak lortzea espero izatekoa da. Horregatik zioen Chomsky-k duela hogeita hamar urte baino gehiago, hizkuntzalaritza psikologiaren adar bat dela. Hizkuntza, edo zehatzago berba egiteko, gramatikak gizakiaren izaeran daukan garrantzia kontutan hartuta halandaze, ez da harritzekoa antzeko kontrakar eta pareak aurkitzea naturaren beste alderdietan. Halako motor dialektiko gisako bat irudika daiteke guzti honetan, elkarren kontra daudela ematen duten kontzeptuak

elkarrekiko inplikazioaz errazago igar daitezkeelako, naturari buruz proposa daitezkeen banaketa guztiak kontrolagarriak izanen badira, adar bikoak izan behar baitute, inoiz ez hori baino gehiagokoak. Era horretan planteatzen diren arazo eta korapiloak orduan, alderdi biak kontutan hartuta bakarrik jarriko dira askatzeko puntuak, ez ordea bata edo bestea ezabatuta.

Luis Villasanteren bizitza ikuspegi honetatik, hizkuntzaren arazoan sus-traiekin kezkatutako intelektual baten bizitza izan da, eta kezka horrekin lotu-ta G. Marcel-ek «misterio» terminoarekin definitzen zuena, h.d., ez sekretua dena, ezperez sakona eta ezagutzeko zaila dena. Bera ez zen hizkuntzaren bi-zitzaz kanpotik arduratu, euskara mirespenez aztertzeraz etorri diren hainbeste euskalari atzerritarren antzera, ez zen ikusle bat izan, ezpada lehen lerroko jo-kalaria eta guda-burua, euskararen bizitzari eusteko esperantza agortezinaz hornitua. Horra hor beraren gatazkaren zentzua euskara batuaren sorkuntzan eta garapenean.

Urdaibaiko ingurualde eder eta bere garaian zelanbait oraindinoko kutsa-tugabeaen jaio zelarrik, guztiz aberatsa zen amarengandik jaso zuen jaraunspe-na, aitarengandik hartutakoa guztiz bestelakoa izan arren, inoiz ere zalantzata-n jarri ez zuena. Xalotasunaz hartu zuen eman zitzaiona, era naturalean, eta landuz segitu zuen bizitza agortu zitzaion arte. Hor ikus dezakegu katenbe-giaren metafora osteraz ere gauzatu, xalotasunaz eta harrokeriarik gabe jaso baitzuen Bizkaiko euskaldunon altxor linguistikoa, eta apaltasun osoan landu hil arteko ekintza etengabea. Katenbegia ez baitu munduarekiko lotura bes-terik adierazten, eta mundu hori ezagutuko dugulako konfidantza. Era horretan hasierako xalotasuna behatzarria izan beharrean, eragozpen eta traba bihurtu beharrean, ez da ulertzapenaren bermea baizik. Xalotasun hori hauzkaiztasuntzat jo daiteke beraz, zabaltasun eta araztasuntzat, inozotasun eta irekitasuntzat, fideltasuna azken batean.

Era horretan hizkuntza bien arteko talka, Euskal Herriko gatazka linguis-tikoa gaztelaniarekin Hegoaldean, eta lehenago gaskoinarekin, baina orain fran-sesarekin Iparraldean, gogoetatzearen bidez berkokatzen dugu, eta Txepetxek dioen legez gure etorkizunaren habe bihurtzen. Testuinguru horretan uler dai-teke bakarrik Aita Villasanteren jarrera euskara batuaren aldeko ekintzetan. Ez dago ezer asmatutik, ez dago espekulazio antzurik, bere lehen xalotasunaz gure aurrekoek eman zigutena miretsi izan du, eta errukiaz erabili. Errukia ez da gi-zon apal baten eskertzeko jarrera baizik, bera baino sakratuagoa dena eta do-hainik eman zaiona ohoratzekoa. Gorago genioen legez, maitasunaz hurbiltzen da, eta mirespenaz, osteraz, urruntzen. Horrexegatik, esandako guztiaren labur-pen gisa, zer ederragorik Kostandinos Kavafis poeta greziar handiaren *Ther-mopylak* poema baino, Olga Omatosekin batera grekotik itzulia:

*Ohorea bizitzean
beren Thermopylak mugatu dituzten eta gordetzen dituztenei.
Inoiz ere betebeharrari itzuri gabe;*

*zuzen eta artez beren ekintza guztietan,
baina errukiz eta bihotz onaz ere;
eskuzabal aberats badira, eta
pobre direlarik ostera ere apur bat eskuzabal,
ahal duten guztia lagunduz;
beti egia erranez,
baina aiherrik gabe gezur egiten dutenentzat.*

*Eta ohore handiagoa dute merezi
igartzen diotenean (eta askok diote igartzen)
Ephialtes agertuko dela azkenean,
eta medoek akabantzan garaituko dutela.*

3.3. Esandakoak entzun eta gero, agian norbaitek pentsa dezake irrazio-
naltasunaren aldeko jauginean jausi naizela, eta ez da hala. Arrazoiaren eragi-
nez lorturikoak ez dira gutxi, ezpada gure azken mende biotako aurreramen-
du guztien funtsa, hala zientzietan, nola gizakien eskubideetan. Horrek ordea
ez du ezabatzen gizaki kontziente eta librearen askatasuna, ez du agortzen gi-
zakiaren barruan dagoen larritasuna, nire aburuz ez baita ezelan ere egia hor
kanpoan deseginez joan garen naturaren objektu horiek bezalakoak garenik, ez
baita nire gardiz inolaz ere ontzat jotzekoa giza-arima kanpoan agertzen diren
elementuekin bukatzen denik, azken batean geure buruaz berba egiteko eta go-
goeta egiteko aukera ematen digun hizkuntza ez baita alferrik sortu, geure bu-
rua iraganean, orainean eta geroan kokatzeko ahalmena ematen digun pentsa-
menduaren euskarri den hizkuntza ez baita debalde, edozein dela hori gertatu
den modua, gure espeziean bakarrik gertatu.

Aurrera bizi behar dugu, geure arbasoek eman ziguten hizkuntzaz pen-
tsatzen segi, eta apaltasun osoz geure ondorengoei eman haiek utzi zigutena,
nahi beste landu eta erabilia, geure bizitza egiteko behar den beste, baina beti
ere esperantzaz eta fidelitasunez. Bizi, hori da gure naturaren agindua, baina
Miquel Martí i Pol olerkari katalanak bere poema «La vida» dioen legez, beti
ere eta etengabe arriskatuz:

La vida

*Res no em distreu i m'afeixuga tot.
Potser mai un dolor tan persistent
no m'havia colpit.*

I Què puc fer?

*No espero cap prodigi,
cap canvi inesperat i sorprenent.
Del pou se'n surt fent-se malbé les mans
i potser els sentiments.*

Només vivint,

*amb tot el risc i tota l'esperança,
reconduïm la vida.*

Azkenengo lerroak horrela diote: «putzutik ateratzen gara eskuetan min hartuz, eta agian sentimenduetan. Bizitzearen bizitzeaz bakarrik, arrisku eta esperantza guztiarekin, bideratzen dugu bizitza». Argiago eta ederrago, ezin.

Baina bizi geure neurrian, xalotasuna zuhurtziaz erabiliz, eta ez harro- eta maltzurkeriaz, Kavafis-ek irakurritako poeman dioen bezala, eskuzabalak izanik, egia beti erranez eta gorrotorik gabe gezur egiten dutenentzat. Bada ordua geure barruan begira dezagun, eta kanpolarrosak izan gabe, ezpada errukior eta harrokeriarik gabe heriotzaraino bizi gaitezen, geure ahaleginez jakintsuago bihurtuz, eta segurtasunarekin apal- eta xalotasunean dugula mundu erkin honetan bizi garen bitartean zoriontasunaren itxaropen bakarra.

Bibliografia:

LUIS VILLASANTE. 1988. *Euskararen auziaz*. Arantzazu, Oñati: EFA. «Luis Eleizalde» sailaren 9. Liburukia.

———. 1990. *Ángeles Sorazu. Mezua eta bizia*. Donostia: Erein. Saiopaperak.

PETER WUST. 1925. *Naivität und Pietät*. Tübingen. J.B.C. Mohr.